

Marek Konstankiewicz, *Kancelaria starostw województwa lubelskiego w latach 1919–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2011, ss. 256 + aneks.

Lubelski ośrodek historyczny od dawna zajmuje się badaniami nad dziejami kancelarii w różnych okresach historycznych. Od roku 2008 odbywają się, m.in. z inicjatywy historyków z UMCS, coroczne spotkania badaczy dziejów biurokracji na ziemiach polskich. Pokłosiem współorganizowanych przez Zakład Archiwistyki UMCS sympozjów dziejów biurokracji jest cykliczne wydawnictwo pt. *Dzieje biurokracji*. Omawiana poniżej pozycja doskonale wpisuje się więc w prowadzone przez Zakład Archiwistyki badania działalności kancelaryjnej i archiwalnej urzędów. Zainteresowania badawcze autora omawianej pracy oscylują wokół dziejów kancelarii w okresie międzywojennym, jak również wokół historii administracji. Ogłoszone drukiem artykuły M. Konstankiewicza podejmują problematykę związaną z funkcjonowaniem urzędów województw wschodnich w latach II Rzeczypospolitej. Opublikowana w 2011 r. monografia ukazuje funkcjonowanie kancelarii powiatowych województwa lubelskiego w okresie międzywojennym. Pod pojęciem kancelarii Autor rozumie całość wykonywanych czynności związanych z obiegiem dokumentacji, od momentu wpływu do urzędu, aż do zakończenia sprawy i zarchiwizowania akt w urzędzie. Ponadto podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób działalność kancelarii wpływała na wykonywanie władzy przez urząd (s. 13).

Praca została podzielona według kryterium problemowego na cztery rozdziały, w ramach których występują podrozdziały. Każda z jej części zakończona jest krótkim podsumowaniem, co stanowi dodatkowy atut. Rozprawa poprzedzona jest również wstępem, a zamykają ją zakończenie, spis tabel i map, bibliografia oraz streszczenie w języku angielskim. Ponadto do pracy został dołączony aneks zawierający przedruk przepisów kancelaryjnych przeznaczonych dla województwa lubelskiego z roku 1929.

Pierwsza część pracy została poświęcona zagadnieniom ustrojowym związanym z rolą, funkcjami i zadaniami administracji ogólnej szczebla powiatowego. Autor opisał kompetencje starostów jako przedstawicieli administracji rządowej w terenie i wykonawców tzw. zadań zleconych (podrozdział I), organizację wewnętrzną starostw oraz personel zatrudniony w urzędach powiatowych. Jak wspomina we wstępie sam Autor (s. 20), ta część monografii ma

charakter wprowadzający, ale niezbędny dla zobrazowania zależności pomiędzy sprawowanymi przez starostę funkcjami a zadaniami realizowanymi przez kancelarię kierowanego przezeń urzędu. Rozdział ma charakter kompilacyjny, porządkuje wiedzę związaną z ustrojem administracji na ziemiach polskich w okresie międzywojennym, przede wszystkim na szczeblu powiatowym. Ważnym elementem tej części pracy jest opis pragmatyki służbowej urzędników państwowych oraz tytułów i stopni służbowych (wraz z kategorią płacy) nadawanych osobom nominowanym na stanowisko w urzędzie. W tekście Autor wyraźnie wskazał, iż wykonywanie pracy urzędniczej było służbą państwową, związaną z przestrzeganiem przypisanych temu rodzajowi pracy obowiązkom, a najważniejszym z nich była wierna służba Rzeczypospolitej, ale także dbałość o zachowanie powagi władzy i urzędu (s. 44). Szczególnie interesujący okazał się krótki fragment dotyczący kobiet pracujących w urzędach powiatowych województwa lubelskiego. Z analizy stanu zatrudnienia przeprowadzonej przez Autora wynika, iż były one zazwyczaj częścią personelu pomocniczego, staż ich pracy był raczej krótki (ze względu na zamażpójście), a do 1936 r. w starostwach województwa lubelskiego na stanowisku referendarskim nie była zatrudniona żadna kobieta (s. 52). Dodatkowym plusem tej części rozprawy są tabele obrazujące m.in. stan zatrudnienia w omawianych urzędach.

Rozdział II (*Kierowanie kancelarią*) został podzielony na trzy podrozdziały. W pierwszym z nich Autor opisał ogniwa kierujące kancelarią. Sporo miejsca poświęcił kierownikowi kancelarii, omawiając kolejno: nomenklaturę stosowaną od początku działania polskiej administracji, zadania wykonywane przez kierującego kancelarią oraz funkcję jaką spełniał on w jednostce. Ponadto ukazał inne organy, których działalność wpływała bezpośrednio (np. wojewoda) lub pośrednio (np. Prezydium Rady Ministrów) na pracę kancelarii. W podrozdziale opisuje Autor organy powołane do opracowania usprawnień w działalności kancelarii, a także próby usprawnienia funkcjonowania administracji na różnych szczeblach (s. 66). Wspomina również o roli państwowej służby archiwalnej w zarządzaniu dokumentacją w starostwach II Rzeczypospolitej. Drugi podrozdział został poświęcony aktom normatywnym obowiązującym w kancelariach powiatowych województwa lubelskiego. Autor podkreślił fakt wieloszczeblowości regulacji i mnogości instytucji je wydających (s. 80). Na tę część pracy składa się także opis wprowadzenia w życie instrukcji kancelaryjnych obo-

wiązujących w opisywanych urzędach, przedstawienie prób modyfikowania zasad organizacji obsługi kancelaryjnej podjęte z inicjatywy starostw (konferencje starostów, próby usprawnienia działalności kancelarii, projekty instrukcji kancelaryjnych). Ostatni podrozdział II części pracy dotyczy sposobów kontroli funkcjonowania starostw, w tym także działania kancelarii. M. Konstankiewicz omówił tu organy stworzone do przeprowadzenia kontroli, których celem miało być podnoszenie sprawności obsługi kancelaryjnej w urzędach państwowych. Przeprowadzone kontrole, a właściwie ich wyniki, służyły także opracowaniu wytycznych nowych regulacji i wprowadzaniu nowych rozwiązań w kancelarii.

Trzeci rozdział, pt. *Organizacja kancelarii*, został poświęcony czynnościom i systemom kancelaryjnym stosowanym w starostwach. W tej części pracy dokładnie opisano zawartość merytoryczną obowiązujących instrukcji kancelaryjnych. Przedstawiono systemy kancelaryjne wykorzystywane w urzędach administracji samorządowej, a więc systemy kancelaryjne dziennikowy i bezdziennikowy, przybliżając ich specyfikę (np. sposób rejestracji, układ dokumentacji, wykorzystywane w procesie obiegu dokumentacji pomoce kancelaryjne). W tym miejscu opisano również konsekwencje wprowadzonych okólnikiem MSW z dnia 14 grudnia 1931 r. nowoczesnych (jak na owe czasy) przepisów kancelaryjnych. Przede wszystkim zlikwidowano kancelarię scentralizowaną, w której wszystkie czynności kancelaryjne wykonywała jedna komórka, zwana najczęściej kancelarią główną, na rzecz kancelarii zdecentralizowanej, gdzie część czynności kancelaryjnych przekazywano bezpośrednio referentom. Ponadto wprowadzono system kancelaryjny bezdziennikowy w miejsce obowiązującego dotąd dziennikowego. W celu lepszego odbioru treści dotyczących obiegu pism w urzędzie zostały opracowane graficzne schematy odwzorowujące ten proces.

Ostatni rozdział rozprawy został poświęcony roli kancelarii w toku urzędowania. W tej części pracy, podzielonej również na trzy podrozdziały, zostały omówione kwestie związane z funkcjonowaniem administracji i poszczególnych komórek kancelaryjnych, ich rolą w procesie załatwiania spraw oraz pracą kancelarii i jej wpływem na efektywność funkcjonowania administracji w regionie.

Dysertacja ma charakter syntetyczny – Autor opisując poszczególne zagadnienia na podstawie uzyskanych danych, dąży do formułowania wniosków ogólnych odnoszących się do wszystkich

objętych badaniem starostw. Następnie postawioną przez siebie tezę ilustruje przykładami zaczerpniętymi ze źródeł. Pracę dodatkowo wzbogacono tabelami, opracowanymi przez Autora na podstawie analizy źródeł archiwalnych, stanowiącymi obrazowe uzupełnienie narracji.

Rozprawa Marka Konstankiewicza stanowi ważną lekturę dla zainteresowanych procesami aktotwórczymi i wpływem kancelarii na wykonywanie władzy w II Rzeczypospolitej. Jest pracą nowatorską, poruszającą słabo dotąd zbadane dzieje kancelarii powiatowych w okresie międzywojennym. Historyk, pragnący poznać procesy związane z funkcjonowaniem państwa i administracji samorządowej również powinien zapoznać się z tą pracą. W publikacji Autor łączy ze sobą wiele wątków z różnych obszarów badawczych – historii ustroju i administracji, dziejów kancelarii (w szerszym ujęciu związanym z wykonywaniem władzy przez administrację państwową), dziejów biurokracji na ziemiach polskich czy historii społecznej. Praca stanowi też lekturę uzupełniającą dla historyków prawa. Porządkuje zwłaszcza wiedzę nt. norm prawnych obowiązujących w starostwach w okresie międzywojennym. Wiele treści odnosi się do problemów o zasięgu krajowym, szczególnie tych związanych z prawem administracyjnym i kwestiami organizacyjnymi urzędów państwowych, mimo że zasięg terytorialny rozprawy ogranicza się do ziem przedwojennego województwa lubelskiego. Lektura monografii zachęca do stawiania kolejnych pytań badawczych, m.in. do zastanowienia się, na ile procesy zachodzące w kancelariach starostw województwa lubelskiego pokrywały się z występującymi w innych regionach kraju. Próbę odpowiedzi na to pytanie podejmuje Autor w zakończeniu.

W rozprawie dają wyraźnie o sobie znać prawnicze zainteresowania Konstankiewicza, m.in. poprzez wyjątkowo dokładną analizę przepisów i norm prawnych obowiązujących w starostwach. W pracy wymienione są akty prawne ogólnokrajowe, jak i te o lokalnym zasięgu, dotyczące jedynie województwa lubelskiego. Z punktu widzenia historyka te części pracy, które dotyczą uregulowań prawnych, są nieco zawile, jednak, co należy przyznać, konieczne do zobrazowania działalności kancelarii.

Dysertacja została oparta na solidnej bazie źródłowej, obrazującej działalność starostw powiatowych województwa lubelskiego, a mianowicie na źródłach archiwalnych przechowywanych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowym w Lublinie i Archiwum Państwowym w Bydgoszczy. Należy również pod-

kreślić różnorodność literatury wykorzystanej w pracy. W bibliografii, obok opracowań o tematyce historycznej, znajdujemy pozycje poświęcone problemom związanym z funkcjonowaniem administracji na ziemiach polskich, a także dzienniki urzędowe. Wśród licznych pozycji znajdziemy nie tylko rozprawy historyków i prace z zakresu prawa i administracji, ale i przedwojenne pozycje branżowe, ówczesną prasę.

Dysertacja dr. Marka Konstankiewicza wypełnia lukę w badaniach nad dziejami kancelarii II Rzeczypospolitej. Z pewnością stanie się, obok pracy Haliny Robótki (*Kancelaria urzędów administracji państwowej w II Rzeczypospolitej <procesy aktotwórcze>*, Toruń 1993) niezbędną lekturą dla osób zainteresowanych dziejami kancelarii w okresie międzywojennym, przydatną przede wszystkim dla dydaktyków i studentów specjalności archiwalnej.

ILONA FLORCZAK
UNIwersytet Łódzki*

Paweł Duber, *Działalność polityczna Kazimierza Świtalskiego w latach 1926–1939*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2013, ss. 505.

Choć trzynastoletni okres autorytatywnych rządów obozu piłsudczykowskiego w Polsce cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem historyków, to jednak wiele dotyczących go problemów badawczych wciąż pozostaje wyjaśnionych w stopniu daleko niezadowalającym, a sporo funkcjonujących już w literaturze przedmiotu od dłuższego czasu poglądów wymaga ponownej weryfikacji i konfrontacji z wynikami najnowszych badań. Monografia Pawła Dubera, której głównym zadaniem jest wyczerpujące przedstawienie politycznej aktywności Kazimierza Świtalskiego w okresie 1926–1939, znakomicie wpisuje się w te potrzeby, co wynika z faktu, że Autor nie ogranicza się jedynie do prezentacji działalności tytułowego bohatera, lecz przez jej pryzmat przygląda się również mechanizmom sprawowania władzy w kraju w okresie funkcjonowania piłsudczykowskiego reżimu.

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii.